

Ekološka pravednost – nova dimenzija pokore

Đurica PARDON

doktor znanosti, župnik Župe sv. Ladislava u Punitovcima

Uvod

Kršćanski moralni nauk, utemeljen na otkrićima egezeze i biblijske teologije, već odavna naglašava da je uništavanje sklada između čovjeka i Boga, sklada među ljudima, sklada čovjeka sa samim sobom i sa svijetom koji ga okružuje posljedica grijeha. Ipak, teolozi su tek nedavno počeli sustavno razmatrati ljudski odnos prema stvorenom svijetu i obrazlagati potrebu uspostave sklada između čovjeka i njegova okoliša. Budući da je kršćanska zajednica pozvana poučavati vjernike o pokori i pomirenju koje se slavi u sakramentima Crkve, smatra se potrebnim jasnije iznijeti nauk o ekološkom obraćenju i pravednosti prema okolišu, Zemlji i tlu, prirodnim blagodatima i stvorenjima s kojima ljudski rod, a napose kršćani, dijele prostor i vrijeme života. Namjera je ovoga članka predstaviti određene smjernice koje mogu povesti suvremenog vjernika prema dubljem shvaćanju potrebe vlastita pomirenja s Bogom, s braćom, a napose sa stvorenjima u čijem okružju živi i s kojima dijeli dom svoga boravka. Potreba razmatranja nužnosti ekološkog obraćenja i uključivanja ispitivanja samih sebe o pravednosti odnosa prema Zemlji, tlu, vodama, zraku, drugim bićima i stvorenjima čini se jednim od prioriteta suvremenog ljudskog društva, a time i članova Crkve koji u sakramentu pomirenja ispovijedaju svoje grijeha i traže oprostene od Boga, od kršćanske zajednice.

Izostanak ekološke odgovornosti

Svakodnevno slušamo različita upozorenja stručnjaka i istraživača koja skreću pozornost na izumiranje biljnih i životinjskih vrsta. Flora i fauna su ugrožene. Učinci stakleničkih plinova, ozonske rupe, klimatske promjene, pretvaranje plodnoga tla u pustinje, erozija i nestanak humusa, zagađenje tekućih voda i oceana, zagađenje zraka, prisutnost teških metala u voću i povrću postali su dio našeg svakodnevnog života. Unatoč tome, često smatramo da se takve nevolje i zagađenja događaju negdje drugdje i ne-

kim drugim ljudima. Štoviše, smatramo da to što se događa nema veze s nama i našim djelovanjem. Za strašne učinke ekološke krize i klimatskih promjena krivimo velike svjetske sile i neke »bogate« narode koji upravljaju svijetom i »drmaju« svjetskom ekonomijom. Naše osobno djelovanje uopće ne dovodi u vezu s onim što nam se događa. Smatramo da naše svakodnevno ponašanje i naše navike ne utječu toliko na cjelokupni okoliš. Mi, pojedinci i osobe, mi, malen narod, ne možemo biti ni krivi ni zaslužni za učinke svjetske ekološke krize. Naše osobno djelovanje ne može ni pokvariti ni popraviti svijet. Mislimo da ispitivanje naše vlastite ekološke odgovornosti ili pravednosti ne spada u područje ispovijedanja naše kršćanske vjere i nije predmet naše pripreme za sakrament pomirenja, a kamoli predmet razmišljanja o potrebi obraćenja na tom području.¹

Unatoč tome što su kršćani kroz dugo vrijeme smatrali da je odnos prema stvorenjima i prema Zemlji nevažan za njihovo osobno spasenje, posljedice tog »tradicionalno« uvriježenog vjerovanja danas nepobitno pokazuju svoje loše i razorne posljedice. Grijesi protiv okoliša – ekološki grijesi – ma koliko ih smatrali malenima i beznačajnima i ma koliko bili zapostavljeni u prigodnim i povremenim, a onda i svakodnevnim ispitivanjima savjesti kršćana, toliko su ozbiljni i štetni da njihovo činjenje utječe ne samo na naš osobni život, nego i na živote naših zajednica, počevši od obiteljskih do nacionalnih pa sve do globalne zajednice svog stanovništva i svih bića na Zemlji. Konačno, nedostatak poštovanja i izostanak odgovornosti u brizi za stvorenja, iako se često ne smatra ozbiljnim i velikim grijehom, doista predstavlja velik prijestup i strašnu uvredu prema samome Bogu Stvoritelju, te se očituje kao gubitak

¹ Autor ovog teksta već dugo je vrijeme svećenik i župnik, pastoralni djelatnik uključen u svakodnevni život vjernika. Prema njegovu iskustvu, u praksi podjeljivanja sakramenta pomirenja tijekom »velikih ispovijedi« pred Božić i Uskrs, a isto tako i u druga vremena, gotovo da nitko od penitenata nije spomenuo ijedan ekološki grijeh, niti se pred Bogom optužio da je ikojim svojim činom štetno djelovao protiv stvorenja i okoliša vlastitog života. Čak i na izravna pitanja, gotovo svi penitenti smatraju da nemaju nijedan ekološki grijeh, a odgovorno ponašanje prema prirodi ne smatraju važnim pitanjem u pripravi za osobnu ispovijed. Isto tako ni svećenici u pripravama i pokorničkim bogoslužjima u svojim župnim zajednicama za sakrament pomirenja ne ističu potrebu ispitivanja savjesti vjernika o grijesima na tom području djelovanja i života.

čovjekova mira sa samim sobom, kao gubitak ljudskog identiteta, kao odbacivanje istine o vlastitom jedinstvenom mjestu i poslanju unutar zajednice svih stvorenja da čovjek bude brižni čuvar i skrbnik, ravnatelj i domaćin u povjerenom mu svijetu.²

Ekološki grijeh i osobno obraćenje

Uvriježeni je običaj kršćana ispovijedati osobne grijehe i za njih se pokajati. Čin pokore, kojemu je svrha popraviti učinjenu štetu vlastitim grijesima ili dati zadovoljštinu za učinjeno zlo, na žalost ne odražava ozbiljnost štete učinjene grijehom pojedinca jer je često simbolična. Osobito se tako događa kod »općih« i sveprisutnih grijeha čije posljedice nisu »očite« i čija zloća ne prelazi uobičajene »općeprihvatljive« granice ponašanja pojedinaca i društvene zajednice. Pokornik za osobne grijehe koji ne »isključu« iz okvira općeg ponašanja i nisu nanijeli nikakvu »očitu« štetu, ugrozili nečiji život ili ozbiljno ugrozili svakodnevnu praksu međuljudskih odnosa rijetko kao zadovoljštinu i pokoru biva upućen na neko ozbiljnije pokorničko djelo. Unatoč tome što nauk Crkve o pomirenju i pokori naglašava da je uništavanje sklada između čovjeka i Boga, sklada među ljudima, sklada čovjeka sa samim sobom i sa svijetom koji ga okružuje posljedica grijeha, često se događa da ekološki štetno ponašanje, ako ga pokornik uopće i spomene u ispovijedi, djelatelji sakramenta pomirenja većinom takvo ponašanje ne smatraju »velikim« grijehom pa, sukladno tome ne upućuju i ne usmjeravaju pokornike na promjenu životnog stila koji bi mogao dovesti do pravednijeg odnosa prema prirodi i stvorenjima.³ Uzrok takvih postupaka često je povezan s nedovoljnom svijesti i kako služitelja sakramenta Pomirenja tako i pokornika o povezanosti osobnog ekološkog grijeha s njegovim učinkom na opću svijest kršćanske zajednice o potrebi brige za okoliš i utjecajem osobnih grijeha na opće stanje odnosa prema stvorenjima. Čini se da je pastoralna djelatnost povezana s podjeljivanjem sakramenta Pomirenja jedan od važnih momenata u podizanju svijesti da je odgovornost i briga za stvorenja (kršćanska) dužnost svake osobe, a napose vjernika koji traži pomirenje s Bogom i ljudima.⁴

Činjenica jest da ekološka kriza nije nastala odjednom i da su njezine posljedice proizvod niza djelovanja i uvjerenja ljudskoga roda tijekom duge ljudske povijesti. U tom tijeku razvoja ljudskih uvjerenja i kršćani imaju svoju ulogu. Ljudsko djelovanje, pa

i djelovanje kršćana, nedvojbeno je utjecalo na razvoj uvjerenja koja su dovela do stanja degradacije i obezvjeđivanja okoliša i stvorenog svijeta opće. Osobni grijesi pojedinaca i njihova uvjerenja o vrijednosti ili nevrijednosti stvorenja doveli su čovječanstvo i sav stvoreni svijet na Zemlji u opasnost da se čitav životni sustav uruši. Već samo primjećivanje da se svijet nalazi u ekološkoj krizi dovoljno je snažan moment za propitivanje utjecaja sakramenta pomirenja na promjenu osobnih uvjerenja kršćana o svijetu i okolišu života u kojem se događa praksa njihove vjere.⁵

Vrijeme ekološke krize i njezine posljedice predstavljaju se kao odlučni trenutak (*kairos*) u kojem napose vjernici, kršćani, a onda i čitav ljudski rod, trebaju pronaći pravo usmjerenje svoje životne prakse kako bi se negativan utjecaj čovjekova djelovanja na svijet preokrenuo od rušilačkog prema izgraditeljskom i obnoviteljskom. Svatko od nas osobno odlučuje kako će izgledati lice Zemlje u godinama i stoljećima koja su pred nama. Nedostatak sklada u prirodi posljedica je grijeha generacija ljudi prije nas, ali i naših osobnih ekoloških grijeha. Ekološka katastrofa koja prijeti čovječanstvu i grijesi pojedinaca međusobno su povezani. Pomirenje s Bogom, ljudima i s prirodom uvijek je neizostavno povezano s osobnom pokorom i djelima obraćenja. Ako se iz osobnog sakramenta pomirenja s Bogom i ljudima izostavi pomirenje sa stvorenim svijetom, gubi se bit samog čina pomirenja, a djelovanje sakramenta ograničava samo na odnos između Boga i čovjeka. Pokora gubi svoj smisao ukoliko ne sadrži kršćansko djelovanje koje vodi prema obraćeničkom preokretu dosadašnjeg životnog stila u ekološki prihvatljiv i održiv način ponašanja.⁶

Ekološka dimenzija obraćenja

Biblijske prisposode koje govore o obraćenju najčešće naglašavaju da se pomirenje s Bogom ne može odvojiti od pomirenja s ljudima. No, često zaboravljena i zanemarena dimenzija obraćenja kako

² Usp. K. SMYKOWSKI, *Ecological Conversion and Its Pastoral Ministry as a Stipulation for True Reconciliation*, u: *Rocznik Teologii Katolickiej* 17 (2018.) 1, 7-17., ovdje 8.

³ Usp. IVAN PAVAO II., *Pomirenje i pokora*, Zagreb, 1985., br. 4 (= RP).

⁴ Usp. FRANJO, *Laudato si'*, Zagreb, 2015., br. 217 (= LS).

⁵ Usp. F. M. SCHAUFFLER, *Turning to earth: Paths to an ecological practice (Doctoral Dissertation)*, Ann Arbor, 1998., 16-17.

⁶ »Krizne situacije kroz koje ono prolazi u ovome trenutku – bilo da su one gospodarskog, prehrambenog, okolišnog ili društvenoga obilježja – u biti su također međusobno povezane moralne krize. One obvezuju na ponovno planiranje zajedničkoga puta ljudi. One osobito obvezuju na način života usmjeren trijeznosti i solidarnosti, s novim pravilima i oblicima obvezivanja pozivajući se s povjerenjem i hrabrošću na postignuta pozitivna iskustva, te odlučno odbacujući ona negativna. Samo tako sadašnja kriza postaje prigoda za rasuđivanje i za novo planiranje.« BENEDIKT XVI., *Poruka za Svjetski dan mira, Ako želiš njegovati mir, čuvaj stvoreno* (1. 1. 2010.), br. 5, na: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20091208_xliii-world-day-peace.html (pristupljeno 8. 1. 2019).

ga Biblija opisuje jest i ona da se obraćenje događa povratkom u kuću Očevu, u sigurnost koju ne pruža samo zagrljaj milosrdnog Oca i zajedništvo s braćom, nego povratak u stabilnost doma, povratak na vlastito tlo, ponovni ulazak u posjed vlastite zemlje, mirno stanovanje na zajedničkom imanju, ponovno uživanje u blagodatima koje zemlja svojom plodnošću pruža i daje.⁷ Prispodoba o izgubljenom sinu i milosrdnom Ocu (Lk 15,11-32), koja se najčešće koristi kao paradigmatički primjer obraćenja, nije samo pripovijest o pomirenju Oca i sina te braće međusobno, nego i prispodoba o povratku u vlastiti dom, na vlastitu zemlju. Štoviše, odlazak mlađega sina od Oca praktično je oslikan u činu prodaje naslijeđenog imanja – baštine – a razvratan život, kao paradigma grijeha, u rasipanju i neodgovornom ponašanju prema materijalnoj imovini. Već sam čin prodaje naslijeđenog imanja, unovčavanja neprocjenjivog bogatstva što pruža plodnost zemlje, vodi mlađeg nasljednika prema gubitku tla pod nogama, odvodi ga u nesigurnost i nestalnost financijske imovine te degradira na status bezemljaša i litalice bez doma i vlastite sigurnosti. Obraćanje mlađeg sina, do kojeg dolazi na tuđem imanju i u tuđoj zemlji, u stanju degradacije vlastita identiteta, razočaranosti, obeščašćenosti i iskorištenosti, kao bitnu oznaku nema samo povratak Ocu, nego i povratak domu, na Očevo imanje gdje i najamnici »imaju kruha napretek« (Lk 15,17).

Dimenzija ekološkog obraćenja očita je i u grijehu starijeg sina, koji je, premda fizički prisutan na Očevu imanju, ipak neudomljen i neudomačen. Razmišljanje starijeg sina o vlastitu statusu na Očevu imanju ukazuje na činjenicu da samo fizičko prebivanje u nekom okolišu ne daje doživljaj udomačenosti. Fizička prisutnost nije nužno jamstvo da se čovjek automatski doživljava dijelom vlastita okoliša. Sam fizički boravak u okolišu ne donosi nužno povezanost s njime. Stariji sin ne smatra blagodati Očeva doma svojima. Za njih se ne brine kao za vlastita dobra. Ne služi se njima, niti se za njih brine kao za vlastitu stvarnost i vlastiti okoliš. U vlastitoj kući i na vlastitoj zemlji doživljava se i osjeća strancem.

⁷ U proročkim navješćajima o novoj budućnosti i novim odnosima koji će se dogoditi u budućnosti, nakon obraćenja i povratka iz sužanštva, jasno je naglašen udio zemlje koja u tom događanju označava ne samo povratak sužanja u svoju domovinu, nego obnovu dobrohotnih odnosa na čitavu njezinu teritoriju, uspostavu suradnje s plodnim tlom i rađanje novog života na njemu (Am 9,13-15; Ez 28,25-26; Mih 4,3-4). Povratak u zemlju, uspostava blagotvornosti između naroda i zemlje, u biblijskim je tekstovima gotovo uvijek prispodobljena kao oživljavanje i uskrsnuće naroda. Novi život čovjeka (naroda) s Bogom uvijek je označen kao novi život u zemlji i sa zemljom. Izraelski narod nije nikada zamišljao svoj život s Bogom u vakuumu, nego samo u zemlji. Usp. Đ. PARDON, *Zemlja: dar, kušnja i zadaća*, Zagreb, 2014., 387-388.

Imanje na kojemu boravi i zemlju na kojoj živi ne doživljava svojom imovinom i svojim domom (usp. Lk 15,29-30).

Ekološki grijeh starijeg sina koji se očituje u nesuživljenosti sa svojim okolišem i nedoživljavanjem samoga sebe dijelom zajednice života Očeva doma jednak je ekološkom grijehu mlađega sina koji je taj isti dom i imanje obescijenio, pretvorio ga u potrošnu robu, zamijenio sigurnost plodnosti zemlje za vrlo fluidne i potrošne vrednote. Ni jedan ni drugi sin nisu se na Očevu imanju osjećali svoji na svome, niti su ga doživljavali mjestom vlastite sigurnosti, udomljenosti i smještenosti. Sukladno tome, i njihovo ponašanje nevjernosti samome Ocu, njihov međusobni sukob i netrpeljivost plod su ponajprije njihove neusklađenosti s prostorom Očeva doma, s okolišem vlastita života. Grijesi obojice sinova protiv Oca i njihovi grijesi jednoga protiv drugoga imaju izvor u njihovim grijesima spram okoliša njihova života.⁸ Grijeh protiv Boga i grijeh protiv braće ujedno je i grijeh protiv zemlje. I obrnuto, grijeh protiv zemlje u isto je vrijeme i grijeh protiv braće ljudi i samoga Boga (LS 8).

Briga za sva bića i sve stvorove koji sudjeluju zajedno s čovjekom u zajednici života moralna je obveza i podrazumijeva ljudsku aktivnost, djelovanje i zauzimanje. Već i sama neaktivnost unutar vlastita okoliša može biti uzrok ekološkom grijehu propusta, jer čovjek je stvoren da bude aktivni sudionik života u svome okolišu, a ne samo puki promatrač. Briga za okoliš počiva na svijesti da razlog postojanja stvorenog svijeta nije samo u tome da zadovolji ljudske ekonomske potrebe, niti da samo čovjek u njemu uživa, a osobito ne zato da se ljudski rod u njemu doživljava i ponaša kao njegov centar, oko kojega se čitav svijet vrti. Svijet je stvoren tako da svi čimbenici u njemu imaju svoj dom i da svako biće u sustavu života ima svoje važno mjesto. Ekološko obraćenje podrazumijeva vjeru da su u svijetu, u okolišu našeg života, svako biće i svaki stvor načinjeni da budu svoj na svome.

Ekološko obraćenje usko je povezano s poniznošću koja čovjeku omogućava kontrolu nad vlastitim željama da se pokaže velikim i moćnim, a daje mu moć i snagu da se unutar vlastitog svijeta osjeća i doživljava integralnim dijelom, neizmjereno odgovornim i važnim čimbenikom stabilnosti i sigurnosti sustava života. Zato su djela ekološke pokore, tj. konkretna djela koja pokazuju ekološko obraćenje, nužan dio

⁸ Druge primjere čitanja i tumačenja novozavjetnih tekstova ekološkim hermeneutičkim pristupom vidi u: R. BAUCKHAM, *Reading the Synoptic Gospels Ecologically*, u: D. G. HORREL – C. HUNT – C. SOUTHGATE – F. STAVRAKOPOULOU (ur.), *Ecological Hermeneutics: Biblical, Historical and Theological Perspectives*, London, 2010., 70-82.

vjerničke djelatnosti u svijetu kako bi se počinjeni grijesi i nastale štete što je moguće prije popravili i uputili pojedince, a i društvo, na put pomirenja s Bogom, braćom i svojim prirodnim okolišem. Pomirenje s Bogom i s ljudima nužno se iskazuje djelima pomirenja i pokorničkim djelima koja imaju cilj barem očuvati ono što još nije uništeno, a ako je ikako moguće, i usmjeriti vlastito djelovanje prema boljem i kvalitetnijem suživotu ljudskog roda sa svim bićima i stvarenjima koja ispunjavaju okoliš njegova postojanja.⁹

Vjerničko utemeljenje ekopokorničkog ponašanja

U ispovijesti vjere kršćani kao prvu istinu potvrđuju uvjerenje da je Bog Stvoritelj neba i zemlje. Upravo ta temeljna istina kršćanske vjere traži od onih koji je ispovijedaju kao vlastito životno uvjerenje da je u svojoj djelatnosti pokažu mislima, riječima i djelima, ne propuštajući mogućnosti njezina implementiranja u svom osobnom i zajedničkom životu. Ekološko djelovanje i svijest o potrebi prepoznavanja ekoloških obveza proizlazi iz osnovnih i temeljnih uvjerenja vjernika pa su na taj način sastavni dio kršćanske vjere. Nije moguće ispravno vjerovati i biti kršćanin, a ne brinuti za okoliš i nemarno se ponašati prema stvorenjima (LS 64). Svijest o potrebi podizanja ekološke svijesti i djelovanja kršćana spada u samu bit kršćanske vjere i ponašanja te se ekološki grijesi mogu smatrati izravnim prekršajem prvog članka Vjerovanja, a time i prve zapovijedi Dekaloga u kojemu se od vjernika zahtijeva vjerovati jedinom Bogu, njemu se klanjati, njemu jedinome služiti da bi sretno i sigurno živio u darovanoj mu zemlji (usp. Pnz 4,40), on sam i njegovo potomstvo zauvijek (Pnz 6,1-25).¹⁰

Zapovijedi Božje za sretan i miran život nisu samo pravila koja valja naučiti, nego ih treba i provoditi u životnu praksu, neprestano tražeći mogućnosti njihove primjene u svim okolnostima kršćanskog života. Kršćani današnjeg vremena doista trebaju sami sebi posvijestiti činjenicu da je zemlja i njezin sustav održanja života ugrožen. No, sama svijest da je okoliš ugrožen nije dovoljna. Potrebno je baviti se neprestanim uočavanjem i proučavanjem mjesta

ugroženosti vlastita okoliša te organizirati osobno i zajedničko djelovanje u svrhu zaustavljanja i popravka ljudske djelatnosti koja uništava i ugrožava život ljudi, biljaka, životinja i svih ostalih stvorenja. Iako je ekološka briga temeljni čin ispovijesti vjere u Boga Stvoritelja, ipak je čudno da su djelatnosti koje se bave ekološkim problemima kršćani u Hrvatskoj prepustili različitim organizacijama i udrugama koje u svojim temeljima osim zauzimanja za okoliš promoviraju i drukčije svjetonazorske ideje.¹¹

U enciklici »Laudato si'« papa Franjo upućuje na neke goruće probleme s kojima se kršćani današnjeg vremena moraju suočiti i na njih praktično reagirati. Ugroženost sustava voda i ugroženost biološke raznolikosti, iscrpljivanje tla i zagađenje prevelikom rasipnošću i potrošnjom, iscrpljivanje radnika i obezvređenje ljudskog rada, obezvređenje prirodnih ljepota i ljudskog okoliša, osiromašenje veza društvene povezanosti, nepravedni ekonomski i trgovački odnosi, osiromašenje seljaka i zemljoradnika, rasipanje hrane i poljoprivrednih proizvoda, rasipanje energije i prekomjerna upotreba fosilnih goriva, nedovoljna aktivnost i politička zauzetost kršćana u rješavanju ekoloških problema, nedovoljna poučenost i osviještenost kršćana u brizi o Zemlji – našem zajedničkom domu. Papa Franjo ne potiče kršćane samo na molitvu, nego na djelovanje koje bi moglo omogućiti popravak već učinjene štete i na zaustavljanje budućeg štetnog djelovanja. Odgoj za ekološku pravednost i duhovnost čini se najboljim putem za postizanje ponovnog sklada između ljudskog roda, njihova doma – Zemlje – i Boga Stvoritelja.

Zaključne misli i preporuke

Iz razmatranja nauka enciklike »Laudato si'«, kao osnovne zadaće kršćanina koji danas želi na pravedan način živjeti svoju vjeru predlažu se mnoge, na biblijskim predajama i na nauku Crkve utemelje-

⁹ Usp. R. HALUZA-DELAY, *Making Peace With All Creation*, u: *Peace Review: A Journal of Social Justice* 24 (2012.) 2, 171-178., ovdje 174.

¹⁰ Svrha je i glavna oznaka Dekaloga uređenje odnosa pripadnika Božjeg naroda prema Bogu, međusobno i prema zemlji koju primaju od Boga. Zemlja u koju Izrael ulazi i u kojoj će stanovati jedna je od temeljnih sastavnica Saveza i jedan od osnovnih razloga zapovijedi Dekaloga. Zapovijedi Dekaloga i danas služe kao put sretnog i blagoslovljenog života, »da tako uzmognete živjeti, imati sreću i dug život u zemlji koju ćete zaposjesti« (Pnz 5,33). Usp. R. DE VAUX, *Ancient Israel: Its Life and Instructions*, Grand Rapids, 1997., 146-147.

¹¹ Rijetke su kršćanske, a osobito katoličke, organizacije i udruge koje se bave ekološkim aktivnostima. Još su rjeđi istupi službenika Crkve, barem u našoj domovini, koji se tim problemima bave. Izgleda kao da je taj dio društvenih i vjerničkih aktivnosti prošao ispod radara vodstvu Crkve, a onda i samim vjernicima koji se ni ne žele aktivirati u raznim ekološkim udrugama smatrajući da su one protuvjerske i anticrkvene. Doista se čini da je na tom području Crkva u Hrvatskoj još uvijek uspavana, premda su u svjetskim razmjerima upravo muškarci i žene iz krila Crkve u ekološkim nastojanjima jedni od najaktivnijih djelatnika. Iako je aktiviranje Crkve u Hrvatskoj vidljivo tek u nekoliko posljednjih godina, ono ostaje često samo na akademskoj razini, a na praktičnom polju još uvijek uvelike zaostaje. Ni enciklika pape Franje »Laudato si'« nije ostavila previše odjeka u svijesti katolika u Hrvatskoj osim predstavljanja u nekoliko gradova i znanstvenih komentara. Ekološke udruge i organizacije u Hrvatskoj najčešće su u rukama i pod vodstvom osoba koje svjetonazorski ne proizlaze iz krila Crkve.

ne praktične upute za razmatranje. Evo nekih koje mogu biti od koristi prigodom ispitivanja vlastitog mišljenja i djelovanja, a mogu poslužiti i kao prijedlozi za buduće ispravljanje našeg ekološki neodgovornog ponašanja:

1. **Voda.** *Primijetite* stanje voda u svom okolišu, u svom gradu ili selu. Je li voda zdrava i sigurna za upotrebu i piće? Propuštaju li slavine? Rabite li nezdrava i otrovna kemijska sredstva koja mogu zagaditi vodu i ugroziti njezinu čistoću u rijekama, jezerima, kanalima i barama. Uočite izvore zagađenja i prevelike potrošnje vode u svom domu i svojoj zajednici. *Proučite* odakle se crpi voda koju pijete. Provjerite stanje izvora i bunara. Puštate li u kanalizaciju otrovna kemijska sredstva? Razmislite o mogućnosti korištenja slivnih voda i provjerite mogućnost pročišćenja i ponovnog korištenja otpadnih voda za zalijevanje vrta ili u svrhu ispiranja toaleta. *Molite* za one koji se brinu o čistoći vode i uputite Bogu vapaj za one ljude kojima voda nije dostupna kao vama.
2. **Hrana.** *Primijetite* raznolikost biljaka i životinja u svom okolišu. Otkrijte ljepotu biljaka oko vas. Otiđite u vlastiti vrt ili na tržnicu. Jedete li zdravu hranu? Kako postupate s viškom hrane? Bacate li hranu u smeće? *Proučite* odakle je hrana koju pripremate za svoj obrok. Razgovarajte sa zemljoradnicima i proizvođačima hrane. Posadite koju jestivu biljku u svom domu. Raspitajte se o podrijetlu hrane koju kupujete. Nabavljajte hranu od poznatog seljaka i zemljoradnika. Razmislite o nabavci biološkog spremnika ili predavanju viška hrane seljaku koji će ju dati za jelo životinjama. *Molite* i zahvaljujte za biljke i životinje koje su vam omogućile svjež i zdravu hranu, a zazovite blagoslov na sve ljude koji su hranu pripremili. Ne zaboravite da postoje ljudi koji oskudijevaju hranom i koji nemaju što jesti dok vi blagujete.
3. **Otpad.** *Primijetite* koliko otpada nastaje u vašoj obitelji. Možete li smanjiti količinu otpada? Kamo odlazite opasan otpad, baterije, plastične vrećice i druge materijale koji se mogu reciklirati? Raspitajte se kamo odlazi otpad koji ostavljate u kanti za smeće. *Proučite* sustav odvajanja otpada. Provjerite kako poduzeće koje prikuplja otpad postupa s njime. Upozorite svoje ukućane, susjede i zajednicu ako primijetite nepravilno ponašanje s otpadom. Odvažite se i na druge načine djelovanja u svojoj zajednici da biste poduprli recikliranje otpada. Kad odlazite u kupovinu, ponesite košaru ili platnenu vrećicu. Razmislite o mogućnosti organiziranja trgovine i nabavci namirnica bez ambalaže. *Molite* za sve koji se bave otpadom, od skupljača do djelatnika u reciklira-

nju, a osobito za upravitelje i političare koji donose pravila. Obratite se Bogu i za sve one koji s otpadom postupaju neodgovorno.

4. **Ljudi.** *Primijetite* kako i u kojoj mjeri vaše neodgovorno ekološko ponašanje utječe na vaš život i na život ljudi oko vas. Uputite se u zakone i pravila ekološkog ponašanja. Ljudima i bićima oko vas šteti vaše neodgovorno ponašanje. Teško zarađeni novac bacate i nepotrebno trošite energiju kupujući ekskluzivne i uvezene proizvode, a mnogi vaši susjedi i prijatelji ostaju bez posla. Volite li doista svoju zemlju i ljude koji u njoj žive? Uočite kako je sve međusobno povezano. *Proučite* zapovijedi i upute Biblije i Crkve. Pročitajte encikliku pape Franje »*Laudato si'*«. Uputite se u pravila marketinga, reklamiranja i medijske promidžbe. Naučite trošiti domaće proizvode. Ne iskorištavajte već potlačene radnike. Kupovina nedjeljom nije obična kupovina. Svaki put kad nešto kupujete nedjeljom glasujete za taj proizvod i dajete pravo vlasniku trgovine da i dalje izrabljuje radnike koji su nedjeljom odvojeni od svoje obitelji. *Molite* za radnike, seljake i obespravljenе zbog prekomjerne potrošnje i konzumerizma.
5. **Društvo.** *Primijetite* društvene navike i običaje koji ugrožavaju vaš životni okoliš. Vi ste dio društva i aktivni sudionik događanja u njemu. Uočite nepravde koje se nanose ljudima, vodama, šumama, tlu... *Proučite* zakone o društvima i udrugama. Osnujte u svojoj župi ili susjedstvu udругu koja će se baviti ekološkom edukacijom ili se aktivno uključite i sudjelujte u nekoj udruzi. Odgajajte svoju djecu da budu pažljivi prema prirodi. Promičite odgoj za odgovorno ekološko ponašanje u školi koju pohađa vaše dijete. Otiđite češće u šetnju prirodom. Koristite javni prijevoz. *Molite* za zemlje i ljude koji su pogođeni učincima ekološki neodgovornog ponašanja. Zazovite Božji blagoslov na sve ekološke djelatnike.
6. **Okoliš.** *Primijetite* ljepotu naše domovine i svog zavičaja. Uočite bogatstvo voda, biljaka, rijeka, jezera, hrane, polja, vinograda, raznolikost životinja i riba. Uočite da je vaše zdravlje i vaš život ovisan o zdravlju i živosti prirodnog okoliša u kojem živite. *Proučite* ekološke međudnose u sustavu života. Pročitajte koju knjigu o ekologiji i sustavu bioraznolikosti. Pogledajte neki dokumentarni film sa svojom obitelji na neku od ekoloških tema i razgovarajte o tome. Izidite u prirodu i promotrite plavetnilo neba. Otiđite u šumu ili prenoćite u prirodi pod vedrim nebom. *Molite* i zahvaljujte Stvoritelju što vam je dao divan okoliš u kojemu ga možete slaviti. Zazovite ga za pomoć da čuva vas, vašu obitelj i sve ono što vas okružuje. ■